

А.П. Мацюкін,
аспірант кафедри соціальної
та гуманітарної політики ХарРІ НАДУ

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Розглянуто основні теоретичні підходи до управління процесом соціалізації студентської молоді.

Ключові слова: соціалізація, студентська молодь, соціальна адаптація, соціальна поведінка, соціальна дія, соціальний розвиток.

Радикальні зміни, що відбуваються в соціально-економічній, політичній, правовій, морально-етичній сферах життєдіяльності українського суспільства, призвели до трансформації суспільства в цілому, так і його окремих складових. Це обумовлює формування нових принципів та механізмів управління, соціальної взаємодії, нових ціннісних пріоритетів розвитку українського соціуму та окремих соціальних суб'єктів.

Трансформація суспільних відносин в Україні, певною мірою, довгий час характеризувалася першочерговою увагою до економічних та політичних аспектів функціонування держави. За таких умов проблеми соціалізації не потрапляли у перелік питань, які мали пріоритетний характер у вітчизняній державній та громадській практиці. Не стали винятком і питання, пов'язані з процесом соціалізації студентської молоді.

Соціалізація являє собою процес становлення особистості, поступове засвоєння нею вимог суспільства, придбання соціально значимих характеристик свідомості і поведінки, які регулюють її взаємини із суспільством. У процесі соціалізації формуються соціальні якості, знання, вміння, відповідні навички, що дає людині змогу стати дієздатним учасником соціальних відносин. Соціалізація, в тому числі молоді людини, відбувається як за умов стихійного впливу на особистість різних обставин життя, так і за умов цілеспрямованого формування особистості [3,8].

Основою теоретичного осмислення цього процесу складають роботи як західних, так і вітчизняних науковців. Проблемам впливу на соціальне становлення індивіда та входження його в соціум присвятили свої праці багато закордонних учених, зокрема, Т. Адорно, Ш. Берн, Е. Дюркгейм, Е. Еріксон, Л. Колберг, Ч. Кулі, Р. Мертон, Д. Рісмен, Т. Парсонс, Ж. Піаже, Г. Тард, З. Фрейд, К. Хорні. Серед вітчизняних авторів, які зробили внесок у розробку проблеми соціалізації, слід назвати таких: В. Андрущенко, В. Бех, І. Бех, Є. Бистрицький, Л. Бондаренко, В. Войтко, Г. Волинка, В. Волович, В. Горський, Л. Губерський, І. Зязюн, В. Кремень, М. Лукашевич, В. Москаленко, М. Михальченко, І. Надольний, В. Пазенок, В. Шинкарук та ін. У роботах цих науковців важливе місце посідає проблема перспективності цілеспрямованого корегуючого та спрямовуючого впливу на процес соціалізації молоді.

Проте питання управління процесом соціалізації студентської молоді досліджені лише фрагментарно. В той же час, з метою кваліфікованого управління та включення механізмів державного управління процесом соціалізації студентської молоді потрібно зосередити увагу на визначенні теоретичних основ. Тому завданням даної статті є розгляд теоретичних основ управління процесом соціалізації студентської молоді.

Згідно з найпоширенішим визначенням, соціалізація (від лат. *socialis* – суспільний) – це процес входження індивіда в суспільство, засвоєння та пристосування індивіда до соціально-економічних умов, рольових функцій, соціальних норм, що складаються на різних рівнях життєдіяльності суспільства, до соціальних груп і соціальних організацій, соціальних інститутів, що виступають як середовище життєдіяльності [3; 8].

Особливу соціальну категорію молодих людей складає студентська молодь. Ця соціальна група за характером своєї діяльності, поглядами, ціннісними орієнтаціями дуже близька до інтелігенції, яка відіграє фактично головну роль у продукуванні й розповсюдженні ціннісно-нормативних орієнтирів суспільства. Підготовка студентів у вищому навчальному закладі

представляє собою процес вторинної соціалізації, яка забезпечує не тільки подальший розвиток особистісних якостей, але й набуття індивідом необхідних для практики професійних знань і навичок, формування професійних, світоглядних і громадських якостей майбутнього фахівця; розвиток професійних здібностей, як передумову подальшої самостійної професійної творчості; становлення інтелекту і стабілізацію рис характеру; перетворення мотивації та всієї системи ціннісних орієнтацій; формування соціальних цінностей у зв'язку з професіоналізацією. Тобто, під час навчання у ВНЗ відбувається соціалізація студента як особистості. Демографічні та інтелектуальні характеристики студентської молоді роблять цю соціокультурну спільноту однією з найбільш ресурсномістких суспільних груп бо вік і освіта є найважливішими соціальними ресурсами. Динамічність і відносно високий рівень організованості студентів робить привабливою цю групу для різного роду впливу.

Недостатня увага до цього процесу з боку держави та суспільства проявляється у стихійності процесу соціалізації молодої людини, що в свою чергу дезорганізує, призводить до проявів девіації в молодіжній спільноті.

Як було зазначено вище, соціалізація – це складний адаптивний процес входження індивіда в суспільство. Соціалізація особистості починається з перших років життя і закінчується періодом громадської зрілості людини, хоча, зрозуміло, повноваження, права й обов'язки, набуті нею, не говорять про те, що процес соціалізації цілком завершений: по деяких аспектах він продовжується все життя.

Соціально-психологічна адаптація молодої людини – процес набуття людьми певного соціально-психологічного статусу, оволодіння деякими соціально-психологічними рольовими функціями [9].

Адаптація – це пристосування організму, особистості до характеру окремих впливів до умов життя, які змінилися. У працях вітчизняних і зарубіжних авторів, які досліджують соціальну адаптацію, виокремлюються такі структурні компоненти соціальної адаптації: вихідні параметри

діяльності особистості, ступені інтеграції особистості з макро- і мікросередовищем, ступінь реалізації внутрішнього особистісного потенціалу, емоційне самопочуття. Врахування цих критеріїв дає підставу характеризувати соціальну адаптацію як стратегію соціальної поведінки [1; 3; 9].

У широкому розумінні стратегія соціальної поведінки може бути визначена як спосіб сприйняття і реагування особистості на зміни соціокультурного середовища, як активний пошук в соціальному просторі середовища з високим адаптаційним потенціалом для даної особистості. Сутністю стратегії соціальної адаптації особистості є дії, спрямовані на досягнення змін у її життєдіяльності відповідно до соціальних очікувань та індивідуальних потреб.

Отже, стратегія соціальної адаптації – це завжди активний процес: це активна зміна соціального середовища або активна зміна себе. Причому активна зміна себе, залишаючись процесом адаптації (пристосування) і вирішуючи завдання адаптації, може відбуватися як “процес розвитку особистості”.

Сучасна молодь є найбільш мобільним і активним учасником змін, які відбуваються в соціумі. Тобто, вона може швидко перебудовуватися й долати перешкоди, які виникають.

Зміни, які відбуваються нині у ВНЗ, суттєво позначаються на процесі адаптації студентів до нових умов життєдіяльності. Простежується перехід: адаптація – соціальна адаптація – соціалізація.

Виходячи з сучасних умов життєдіяльності студентства, визначальним є процес соціалізації, який включає в себе механізми соціально-психологічної адаптації та відповідає динаміці розвитку особистості, суспільства і держави. Особистість студента як об'єкта соціалізації, на якого спрямована дія, може одночасно бути і суб'єктом соціальної дії в системі суспільних відносин. Це двосторонній процес, який забезпечує саморозвиток суспільних стосунків, збереження їх структурної цілісності, що визначає спрямованість життя

людини і дає їй можливість для самореалізації. На цьому етапі завершується соціалізація через систему освіти, закладаються основи подальшої соціалізації в самостійній професійній діяльності, а також коригуються життєві цілі на подальший самостійний життєвий шлях [4].

Процес залучення в суспільне життя здійснюється не лише через навчальну діяльність і професійну підготовку. Це відбувається також через виховну діяльність, високу творчу активність і схильність до інноваційної діяльності. У студентів формується паралельна система цінностей і поглядів. Студенти обирають не те, що справді необхідно, а те, що яскравіше, емоційніше. Формується також стійке усвідомлення настановлення на збагачення і життєвий успіх [7].

У педагогіці процес соціалізації розглядається у зв'язку з розумінням суті виховного процесу. Основними його учасниками у ВНЗ є студенти і викладачі, які забезпечують формування особистості. У процесі життєвої взаємодії під впливом соціальних залежностей, різних впливів виховного характеру у студентів створюється уявлення про світ, формуються навички діяльності, принципи поведінки, розвиваються психічні якості особистості. У результаті студенти стають підготовленими до участі в суспільному житті.

На тлі зростаючої конкуренції освітніх послуг, загострення демографічної ситуації в країні підвищується значущість професійного вибору студентів, потягу до самовираження та реалізації свого потенціалу. Свідоме визначення майбутньої професійної діяльності може стати підґрунтям для успішної соціалізації студентів в період навчання. Реалізація цього напряму можлива в межах побудови інтегрованої багаторівневої системи освіти. Отже, удосконалення процесу соціалізації має стати одним з першочергових завдань ВНЗ [2].

Невідповідність рівня підготовки спеціалістів з вищою освітою реальним вимогам професійної діяльності актуалізує необхідність удосконалення механізму взаємодії ВНЗ з підприємствами та організаціями – потенційними роботодавцями. Одним з основних напрямів розвитку

взаємодії вищої освіти є перехід до цільової підготовки ВНЗ фахівців для конкретних підприємств і організацій, спільне вирішення питань формування освітніх програм, програм проходження виробничої практики та майбутнього працевлаштування студентів.

Виходячи з цього, має дещо змінюватися сутність роботи викладача. Поряд із трансляцією знань і способів пізнання має здійснюватися функція проектування поступу індивідуального інтелектуального розвитку кожного студента. Передусім, це важливо, бо до ВНЗ приходять молоді люди безумовно різні за своїми стартовими інтелектуальними можливостями, і тому кожен з них об'єктивно потребує створення умов, які б сприяли становленню його інтелектуальних здібностей. Така індивідуалізація припускає максимально глибоке розкриття індивідуальних можливостей людини, що, у свою чергу, не може бути здійсненим без соціалізації особистості, як необхідної умови соціального реального прилучення індивіда до соціокультурного процесу.

За своєю суттю індивідуалізація і соціалізація є необхідними, нерозривно взаємопов'язаними компонентами єдиного процесу особистісного розвитку, певний рівень якого породжує детермінацію, самоуправління особистості, яка свідомо організовує своє життя, а відтак і свій розвиток [10]. У контексті завдань такого інтелектуального виховання постають і нові вимоги до змісту навчальних посібників і підручників, які мають виконувати роль інтелектуального самовчителя.

Отже, соціалізація полягає в тому, що індивід засвоює певну систему знань, норм, цінностей, які дозволяють йому ставати особистістю, здатною функціонувати в даному суспільстві. Проте джерелом соціалізації студента є не лише зміст (економічного, юридичного, медичного тощо) процесу у ВНЗ, а й соціально-професійне його оточення, студентська референтна група, засоби масової інформації, громадські об'єднання студентів тощо.

Результатом соціалізації студента є: вироблення і трансформація власної системи поглядів на життя та ціннісні орієнтації, формування

життєвого ідеалу; засвоєння культури людських взаємин і соціально-професійних функцій; формування індивідуального стилю навчально-професійної діяльності та власної моделі моральної поведінки; опанування професійною діяльністю та формами ділового спілкування [5].

Слід відзначити, що особистість, яка успішно соціалізується, має добре виражену соціальну спрямованість, активно прагне самовизначитися й самореалізуватися в суспільстві і вміє продуктивно адаптуватися в навколишньому соціумі на основі знань про соціальну дійсність. При цьому успішність соціалізації пов'язана не лише з наявністю у людини зазначених якостей, але, в першу чергу, з реальними діями, в яких ці якості втілюються. У ході цього процесу в людини виникає відповідне ставлення до соціальних фактів і в цілому до навколишнього світу. Вибірковість у сприйнятті й оцінці цих факторів і подій складає суб'єктність: особистість починає активно, вибірково й цілеспрямовано взаємодіяти з середовищем, проявляти себе, свій духовний та фізичний потенціал, тобто відбувається соціальне становлення особистості [3].

Засвоюючи систему ролей, студенти набувають соціально значимих якостей, формують світогляд, свої цілі, мотиви, інтереси, почуття, особисті та соціально значущі потреби, розвивають різні види компетентності, в тому числі й соціальну компетентність, яка дозволить їм стати тим, ким вони мають об'єктивно стати в житті.

Отже, для того, щоб майбутні спеціалісти могли успішно адаптуватися до нових умов життя, гармонійно та безконфліктно взаємодіяти в конкретному середовищі, необхідно, щоб процес розвитку здібностей, якостей та вмінь відбувався систематично і планомірно.

На жаль, нині процес управління соціалізацією студентів не може розглядатися як повноцінний. За роки навчання студенти одержують певний досвід практичної діяльності, проте не завжди готові до виконання різних функцій в суспільстві, часто не набувають потрібного соціального досвіду внаслідок того, що процес соціального розвитку розглядається у ВНЗ лише

як надбудова над об'єктивним процесом становлення спеціаліста, а тому проблема соціалізації набуває особливого значення [2].

Таким чином, питання, пов'язані з періодом соціалізації, адаптації студентів хвилюють багатьох науковців, але залишаються відкритими питання про конкретні соціально-педагогічні дії, організаційні та управлінські механізми щодо їх вирішення.

Ефективність механізмів впливу саме у плані управління процесом соціалізації, соціального становлення студентської молоді можна визначати лише тоді, коли він здійснюється системно, послідовно та професійно. Водночас, це вимагає ретельного систематичного оцінювання реальних дій з метою визначення оптимальних форм і методів подальшої роботи з студентами; ефективних шляхів вирішення соціальних проблем у студентському середовищі; перспективних заходів чи акцій, спрямованих на соціальну підтримку молоді.

Тому застосування системної роботи механізмів соціалізації є важливою справою, яка потребує значних людських і фінансових ресурсів, тривалого часу, цілеспрямованих ідей, що неможливо без участі органів державного управління.

Список використаних джерел

1. *Андреева Г.М.* Психология социального познания. – М.: Аспект-пресс, 2000. – 228 с.
2. Бірюкова Т.Ф. Болонський імператив підготовки майбутніх менеджерів: Автореф. дис. ... к.філос.н.: 09.00.10 [Електронний ресурс] / АПН України, Ін-т вищ. освіти. – К., 2006. – 20 с.
3. *Бурдые П.* Социология социального пространства: Пер. с франц. / Ин-т экспериментальной психологии. – СПб.: Алетейя, 2005. – С. 74.
4. *Жоголева О.Р.* Современный процесс социализации студенческой молодежи // Социально-экономические проблемы трансформационной экономики: Сб. материалов. – Тюмень: Вектор Бук, 2006. – Вып. 3. – С. 217 – 220.
5. *Лавриченко Н.М.* Педагогічні основи соціалізації учнівської молоді в країнах Західної Європи: Автореф. дис. ... д-ра пед. н.: 13.00.01 [Електронний ресурс] / Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2006. – 39 с.
6. *Мудрик А.В.* Социализация человека. – М.: Академия, 2004. – 304 с.
7. *Савченко С.В.* Социализация студенческой молодежи в условиях регионального образовательного пространства. – Луганск: Альма-Матер, 2003.
8. *Философский словарь* // Под ред. В.И. Щербинина. – М.: Наука, 2000.

9. Хьюстон М., Штребе В. Введение в социальную психологию. Европейский подход: Пер. с англ. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 622 с.
10. Циба В.Т. Системна соціальна психологія. – К.: ЦНЛ, 2006. – 328 с.

Matsokin A.P. Theoretical the bases of control of the socialization of student youth.

The basic theoretical approaches of control the process of the socialization of student youth are examined.

Key words: socialization, student youth, social adaptation, social behavior, social action, social development.

Мацюкин А.П. Теоретические основы управления процессом социализации студенческой молодёжи.

Рассматриваются основные теоретические подходы управления процессом социализации студенческой молодёжи.

Ключевые слова: социализация, студенческая молодёжь, социальная адаптация, социальное поведение, социальное действие, социальное развитие.